

уявлення про температуру (і температурні шкали), необхідне для формулювання законів термодинаміки. Остаточно це фізичне поняття формується на підставі аналізу другого закону термодинаміки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базаров И. П. Термодинамика / И. П. Базаров. – М. : Высш. шк., 1991. – 447 с.
2. Булавін Л. А, Молекулярна фізика : підруч. / Булавін Л. А., Гаврюшенко Д. А., Сисоєв В. М. – К. : Знання, 2006. – 567 с. – (Класична та сучасна фізика).
3. Мороз І. О. Основи термодинаміки : навч. посіб. / І. О. Мороз. – Суми : Мақден, 2011. – 351 с.

РЕЗЮМЕ

И. А. Мороз. Понятие «температура» в статистической термодинамике.

В статье рассмотрена методика введения понятия «температура», проанализированы температурные шкалы, установлена связь между ними. На основе анализа цикла Карно введено термодинамическую температуру, которая не зависит от выбора термометрического тела, доказано, что газовая шкала Кельвина совпадает со шкалой термодинамической температуры.

Ключевые слова: термодинамическое равновесие, температурные шкалы, цикл Карно, термодинамическая температура.

SUMMARY

I. Moroz. The concept of «temperature» in the statistic thermodynamic.

The article considers the method of introduction the concept of «temperature», analyzes the temperature scales, and establishes a connection between them. Based on the analysis of the Carnot cycle introduced thermodynamic temperature, which does not depend on the choice of thermometric body and proved that gas Kelvin scale coincides with the thermodynamic temperature scale.

Key words: thermodynamics equilibrium, temperature scales, Carnot cycle, thermodynamics temperature.

УДК 346.548+37.012:581.5(477)

В. І. Шутенко

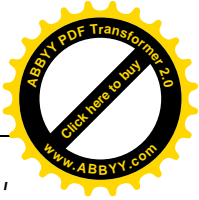
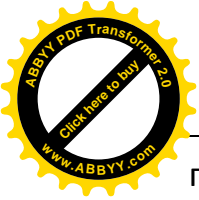
Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет

ФЕНОМЕН КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНСЬКІЙ НАРОДНІЙ ПЕДАГОГІЦІ

У статті висвітлено значення використання народного педагогічного досвіду для формування культури здоров'я на певних етапах історичного розвитку українського суспільства, проаналізовано генезис категорії «культура здоров'я» в педагогічному дискурсі. Здійснено компаративний аналіз дефініцій категорій «народна педагогіка» та «етнопедагогіка».

Ключові слова: здоровий спосіб життя, культура здоров'я, народна педагогіка, етнопедагогіка.

Постановка проблеми. У зв'язку з процесами національного Ренесансу посилюється інтерес до багатовікового народного досвіду. Адже саме там можна знайти ідеї для розбудови нового суспільства, для формування високосвідомого, прийнятого національною ідеєю громадянина України, для вирішення яких правильним дороговказом, безперечно, виступає народна

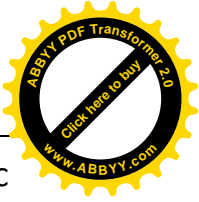
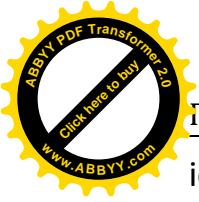
педагогіка, яка втілює народний педагогічний досвід і народну мудрість, народні погляди на мету і завдання, зміст і методи виховання і навчання, які повинні визначатися національними особливостями культури, застосуванням народних методів оздоровлення в контексті збереження і зміцнення здоров'я молодого покоління.

Закон України «Про загальну середню освіту» одним із найголовніших визначає завдання виховання свідомого ставлення учнів до свого здоров'я та здоров'я інших, формування засад і гігієнічних навичок здорового способу життя, збереження і зміцнення їх фізичного, психічного здоров'я. Ці ж завдання визначені і Державним стандартом базової і повної середньої освіти [3, 7] та конкретизовані в «Основних орієнтирах виховання учнів 1–12 класів загальноосвітніх навчальних закладів України», де в акмеологічному блоці змісту виховання, пріоритетними принципами якого є принцип національної спрямованості та культуровідповідності, зазначено, що «ціннісне ставлення до свого фізичного "Я" – це вміння особистості оцінювати свою зовнішність, тілобудову, поставу, розвиток рухових здібностей, фізичну витривалість, високу працездатність, функціональну спроможність, здатність відновлювати силу після фізичного навантаження, вольові риси, статеву належність, гігієнічні навички, корисні звички, стан свого здоров'я та турбуватися про безпеку власної життєдіяльності, вести здоровий спосіб життя, активно відпочивати» [8].

Аналіз актуальних досліджень. Вивченню проблеми здоров'я присвячено численні праці вчених. Так, теоретико-методологічні засади цієї проблеми розглянуто у працях Е. Бабаяна, Е. Бахтея, М. Гончаренко, Г. Морозова, В. Оржеховської та ін.; психологічні аспекти цієї проблеми досліджували В. Братусь, М. Бурно, М. Буянов, Н. Максимова; соціологи: Я. Гданський, С. Дідковська, В. Козак, Г. Лукачек, В. Маляренко, А. Міллер, Н. Мірошніченко, С. Таратухін; медики: М. Амосов, Г. Апанасенко, В. Мовчанюк, В. Шаповалова та ін.; педагого-теоретичні аспекти дослідження феномену культури здоров'я досліджували Л. Безугла, В. Горашук, Ю. Драгнев, О. Єжова, С. Кириленко, Ю. Мельник та ін. Етнопедагогічний аспект формування культури здоров'я в педагогічних дослідженнях теоретично не вивчався.

Поняття «культура здоров'я» широко використовується останні два десятиріччя у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі. Науковці стверджують, що культура здоров'я становить невід'ємну частину загальної культури людини.

Мета статті – висвітлити значення використання народного педагогічного досвіду для формування культури здоров'я на певних етапах

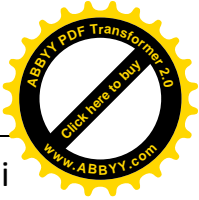
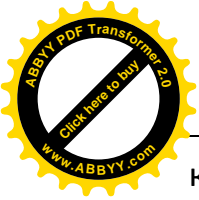

історичного розвитку українського суспільства, проаналізувати генезис категорії «культура здоров'я» в педагогічному дискурсі, здійснити компаративний аналіз категорій «народна педагогіка» та «етнопедагогіка».

Виклад основного матеріалу. Категорія «здоров'я» має багато визначень унаслідок тривалої історії свого вивчення і дослідження фахівцями різних наукових напрямів. Не зупиняючись детально на аналізі численних поглядів на сутність поняття «здоров'я», висвітлимо власну точку зору. У визначенні здоров'я ми дотримуємося найбільш поширеного визначення ВООЗ; здоров'я – це стан повного фізичного, духовного та соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб або фізичних вад. У визначенні ВООЗ здоров'я містить три складові. У концепції української педагогіки здоров'я закріпився чотирикомпонентний склад здоров'я: фізичне, психічне, соціальне та духовне здоров'я.

Під фізичним здоров'ям розуміють стан такого функціонування організму в навколишньому середовищі, за якого відсутні болісні зміни; за якого можлива успішна адаптація до умов навколишнього світу; такий рівень росту і розвитку органів і систем організму, основу якого становлять морфологічні та функціональні резерви. Соціальне здоров'я передбачає усвідомлення людиною себе як особистості, взаємодію і спілкування із іншими людьми, сформовану громадянську відповідальність за виконання соціальних ролей у суспільстві. Соціальне здоров'я тісно пов'язане з економічними показниками, такими, як рівень доходів, розвиток соціальної сфери, валовий дохід країни тощо. Тому на соціальне здоров'я людини значний вплив справляє соціально-економічний розвиток і рівень соціальної справедливості у суспільстві. Психічне здоров'я пов'язане з розумовим та емоційним благополуччям людини, виражає стан душевного благополуччя, «що характеризується відсутністю хворобливих психічних проявів і забезпечує адекватну умовам навколишньої дійсності і регуляцію поведінки, діяльності» [7]. Духовне здоров'я – пріоритетність загальнолюдських цінностей; наявність позитивного ідеалу відповідно до національних і духовних традицій, працелюбність, добродійність, почуття прекрасного у житті, природі, мистецтві. Саме духовне здоров'я є визначальним у ставленні людини до себе, до інших, до суспільства і є визначальним в ієрархії складових здоров'я.

Поняття здоров'я нерозривно пов'язане з поняттям здоровий спосіб життя, що визначає таку життєдіяльність, яка спрямована на збереження і зміцнення здоров'я людей. Результатом сформованості здорового способу життя є культура здоров'я, яка розглядається як невід'ємна складова

культури особистості, що забезпечується певним рівнем знань, умінь і навичок з питань здоров'я і характеризується високим рівнем культури поведінки стосовно власного здоров'я та здоров'я оточуючих [10].

Головна необхідність, що полягає у зміцненні та формуванні у підлітків культури здоров'я, спонукає до відродження традиційних та пошуку нових шляхів і широкого використання засобів етнопедагогіки з урахуванням умов сучасного життя та відродження національної системи освіти. Важливо, що виховні засади української етнопедагогіки ґрунтуються на стійких національних ідеалах життя.

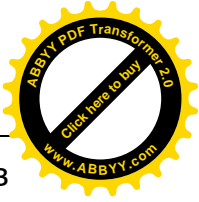
Термін «народна педагогіка» увів у науковий обіг К. Д. Ушинський. Він визначався як своєрідність кожного народу, яка зумовлена його історичним розвитком, географічними, економічними, політичними та іншими умовами його життя. Народність – це національна самобутність народу, вона насамперед коріниться у характері народу: «Виховання бере людину всією зі всіма її народними й частковими особливостями, – її тіло, душу, розум, – і, перш за все, звертається до характеру, а характер і є саме той ґрунт, у якому коріниться народність...» [12, 75].

Українська етнопедагогіка стала об'єктом уваги О. В. Духновича, який першим в Україні створив підручник з педагогіки і застосував поняття «народна педагогіка». У вступному слові до «Народної педагогіки» він відзначав: «Людину представляють: натура, наука і звичай; природну схильність одержує людина від самої природи, що утворює її характер, але науки і звичаї дають вправи і настанови або виховання» [4, 3].

У середині 70-х років ХХ ст. у науковому обізі з'явився ще один термін – етнопедагогіка, який запропонував Г. М. Волков. Згідно з його визначенням, «народна педагогіка» – це вироблені й застосовувані в середовищі людей праці знання, засоби і досвід виховання та навчання дітей і підлітків, а «етнопедагогіка» – це наука про народну педагогіку. «Етнопедагогіка досліджує досвід, з'ясовує можливості й ефективні шляхи реалізації прогресивних педагогічних ідей народу в сучасній науково-педагогічній практиці, досліджує способи встановлення контактів народної педагогічної мудрості з педагогічною наукою, з'ясовує їх відповідність сучасним завданням виховання» [1, 22].

М. Г. Стельмахович у своєму визначенні зосереджує увагу на тому, що народна педагогіка – це «система прийнятих у даній місцевості методів і засобів виховання, що передаються від покоління до покоління і засвоюються передусім як певні знання, вміння і навички» [10].

Нам видається слушним трактування терміна «народна педагогіка» в Українському педагогічному словнику, який визначає її як «галузь

емпіричних педагогічних знань і народного досвіду, які виражаються в панівних у народі поглядах на мету й завдання виховання, в сукупності народних засобів, умінь та навичок виховання» [2, 225].

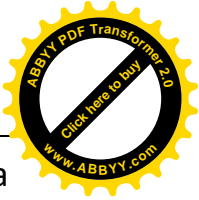
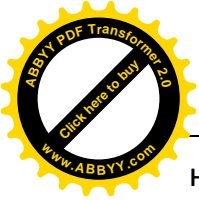
Зазначимо, що кожній епосі минулого притаманні певні особливості щодо збереження здоров'я та фізичного виховання, перевага віддавалася або фізичній складовій здоров'я людини, або духовному її стану. Так, у первісному суспільстві під час виховання хлопчиків перевага віддавалася військовим вправам, навчання стрільби, їзди верхи. Усе супроводжувалося пропагандою культу здоров'я. Рабовласницькому ладу була притаманна система спартанського виховання як хлопчиків, так і дівчаток. У Київській Русі було опубліковано багато літературних джерел, де вагоме значення надавалося питанням здоров'я. Це – «Повчання Володимира Мономаха своїм дітям», «Бджола», «Златоус», «Златоструй», «Ізмарагд», «Ізборник Святослава» тощо.

У житті українського народу переважаючими були традиції здорового способу життя. Культура здоров'я українців пронизує їх культуру праці і побуту, культуру спілкування і поведінки. Панував ідеальний образ фізично розвиненої людини, який іноді виступав як культ фізичної сили.

Одним із найголовніших компонентів народної педагогіки є фізичне виховання, тісно пов'язане як з розумовим, так і з трудовим, бо успіх трудової діяльності людини значною мірою залежить від стану її здоров'я. У народі кажуть: «Здоров'я – всьому голова», «Найбільше багатство – здоров'я». Слід звернути увагу на те, що ще на ранніх етапах історії східних слов'ян фізичне виховання стало невід'ємною частиною їх традиційної культури.

Велике значення у фізичному вихованні також приділялося загартуванню. Фізично загартована людина рідко або майже не хворіє інфекційними хворобами, витримує тривалі фізичні навантаження, легше переносить спеку і холод, уміє долати різні життєві незгоди тощо. Такі методи загартування, як перебування на свіжому повітрі, водні процедури, сонячні ванни, ходіння влітку босоніж у народі завжди підтримувалися і заохочувалися. Недаремно слов'яни, які обожнювали свої знамена, призначали прапороносцями людей духовно багатих, фізично розвинених, високої культури. Заняття фізичною культурою і спортом завжди розглядалися як найважливіша сторона всебічного розвитку людини. Так, одним із найголовніших завдань козацької педагогіки XVI–XVIII століть була підготовка фізично загартованих воїнів – захисників рідного краю [5, 389–392].

Саме народна педагогіка стала першоосновою становлення і розвитку педагогічної науки, зокрема Я. А. Коменського, який обґрунтував

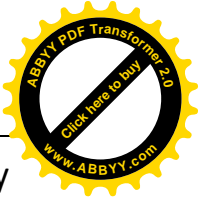
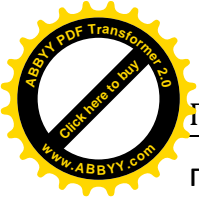
необхідність практичної оздоровчої спрямованості навчання і виховання та інтеграції знань про здоров'я людини.

Своє розуміння народної педагогіки, засобів етнопедагогіки та їх ролі у становленні концепції національної школи і національно-виховної системи С. Ф. Русова вбачала у зверненні до такого етнопедагогічного засобу, як українська народна гра, яка дарує задоволення і є засобом залучення до праці і фізичної культури, формує культуру здоров'я молодого покоління. «Треба обов'язково завести в школі руханки (гімнастичні вправи та ігри), бо вони мають велике значення для виховання громадського почуття, для розвитку енергії, відваги» [9, 5–15].

Вивчаючи педагогічну спадщину К. Д. Ушинського, основою якої був принцип народності, ми звернули увагу на єдність медичного та педагогічного впливу народних традицій на особистість. Він наголошував на тому, що «виховання, створене самим народом і побудоване на народних основах, має ту виховну силу, якої нема в найкращих системах, побудованих на абстрактних ідеях або запозичених в іншого народу» [12]. Він перший увів до навчальної програми підготовки вчителя основи медичних знань та лікувальну гімнастику. Педагог надавав особливого значення фізичному вихованню як оздоровчому фактору та позитивному впливу фізичних вправ у вигляді «гімнастичного лікування», або, як ми зараз розуміємо, лікувально-фізичну культуру.

На думку В. О. Сухомлинського, кожен учитель, незалежно від того, який предмет він викладає, зобов'язаний використовувати різноманітні методи для формування в учнів навичок здорового способу життя, розвитку фізичного здоров'я та його залучення до фізичної культури і спорту. Популяризація народних методів зміцнення фізичного та психічного здоров'я і включення їх до навчально-виховного процесу є педагогічним кредо видатного вчителя [11].

Аналіз проблем, які розв'язував А. С. Макаренко, доводить їх повну відповідність сучасній ситуації в Україні – низький матеріальний та культурний рівень населення, несприятливі соціально-побутові умови, високий рівень захворюваності, відсутність валеологічної грамотності та гігієнічної культури в більшості населення нашої країни, поширене зловживання палінням та алкоголем, що підтримується рекламою та ЗМІ, наркоманія та проституція серед молоді, низький рівень духовності тощо. А. С. Макаренко вважав, що метою педагогічного процесу у школі є виховання гармонійної особистості, в якій здоров'я визначається як нормальний комплекс фізичних, фізіологічних, нервових якостей та

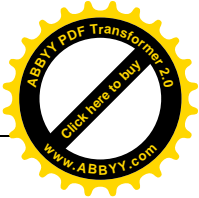
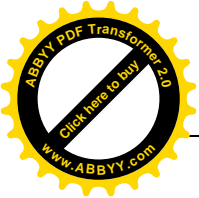

проявів, охайність, життєрадісність [6, 98–100]. Фізичний розвиток у процесі трудової діяльності також відіграє роль у психічному і духовному розвитку особистості. Він приділяв велику увагу вихованню духовного аспекту здоров'я, яке ґрунтувалося на релігійних заповідях і передбачало комплекс високоморальних та етичних учинків. Особливо зверталася увага на виховання майбутніх педагогів.

Висновки. Аналіз наукових джерел довів, що виховний потенціал народної педагогіки завжди привертав увагу українських просвітителів, педагогів, що педагогічний професіоналізм учителя буде недостатнім без валеологічних знань українських звичаїв та обрядів, без розуміння головної тези педагогів минулого – зробити школу центром здоров'я. У процесі дослідження було констатовано, що народна педагогіка є динамічною виховною системою, яка змінюється й удосконалюється під впливом економічного розвитку суспільства, зміст і методи якої базуються на народному світобаченні в народній душі, тобто етнопедагогіка формувалася відповідно до народної душі й ментальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волков Г. Н. Этнопедагогика чувашского народа / Г. Н. Волков. – Чебоксары, 1966. – 115 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
3. Державний стандарт базової і повної середньої освіти // Інформаційний збірник МОН України. – 2004. – № 1–2. – С. 5–60.
4. Духнович А. В. Народная педагогика в пользу училищ учителей сельских / А. В. Духнович // Педагогия общая. – Львов, 1857. – Ч. 1. – С. 3.
5. Кривошеева Г. Л. Народна педагогіка про культуру здоров'я / Г. Л. Кривошеева // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. пр. – К. – Запоріжжя, 2002. – Вип. 24. – С. 380–392.
6. Макаренко А. С. Педагогические сочинения / А. С. Макаренко. – М. : Педагогика, 1983. – Т. 1. – С. 98–100.
7. Оржеховська В. М. Педагогіка здорового способу життя / В. М. Оржеховська // Проблеми освіти : наук.-метод. зб. – К. : ІТЗО, 2006. – Вип. 48. – С. 32–40.
8. Основні орієнтири виховання учнів 1–12 класів загальноосвітніх навчальних закладів України : прогр. – Тернопіль : Навч. кн. – Богдан, 2008. – 80 с.
9. Русова С. Нова школа / С. Русова // Вибрані педагогічні твори : у 2 кн. – К. : Рад. шк., 1985. – Кн. 2. – 315 с.
10. Стельмахович М. Г. Народна педагогіка / М. Г. Стельмахович. – К. : Рад. шк., 1985. – 245 с.
11. Сухомлинский В. А. Избранные произведения : в 5 т. / В. А. Сухомлинский. – К. : Рад. шк., 1978. – Т. 4. – 235 с.
12. Ушинський К. Д. Про народність у громадянському вихованні / К. Д. Ушинський // Вибрані педагогічні твори : у 2. – К. : Рад. шк., 1983. – Т. 1. – 100 с.

РЕЗЮМЕ

В. И. Шутенко. Феномен культуры здоровья в украинской народной педагогике.

В статье выяснено значение использования народного педагогического опыта для формирования культуры здоровья на определенных этапах исторического развития украинского общества, проанализирован генезис категории «культура здоровья» в педагогическом дискурсе. Сделан компаративный анализ дефиниций категорий «народная педагогика» и «этнопедагогика».

Ключевые слова: здоровый образ жизни, культура здоровья, народная педагогика, этнопедагогика.

SUMMARY

V. Shutenko. Phenomenon of culture health ukrainian folk pedagogy.

The article analyzes the value of using national teaching experience to create a culture of health at certain stages of the historical development of Ukrainian society, analyzes the genesis of the category «culture of health» in the pedagogical discourse. Comparative analysis definitions of categories of «folk pedagogy» and «ethnopedagogy» are done.

Key words: healthy lifestyle, culture of health, folk pedagogy, ethnopedagogy.